

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СТЕПАНЮК КАТЕРИНА ІВАНІВНА

УДК [378.147+371.314.6]:373.3 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
У ПРОЦЕСІ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Бердянськ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Бердянському державному педагогічному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
Крамаренко Алла Миколаївна,
Бердянський державний педагогічний
університет, доцент кафедри початкової
освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Комар Ольга Анатоліївна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, професор
кафедри фахових методик та інноваційних
технологій у початковій школі;

кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник
Онопрієнко Оксана Володимирівна,
Інститут педагогіки НАПН України,
завідувач лабораторії початкової освіти.

Захист відбудеться “25” травня 2013 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.01 в Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71118, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, 1 поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету за адресою: 71118, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4.

Автореферат розісланий “24” квітня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. І. Жигір

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стрімкість і непередбачуваність економічного й технологічного розвитку сучасного суспільства висуває на перший план проблему прогнозування й проектування різного роду людської діяльності, вимагає від освіти підготовки молодого покоління, адаптованого до життя в умовах суспільства, що постійно змінюється, здатного приймати самостійні рішення та брати відповідальність за їх виконання. Тому освіта ХХІ століття – це освіта для людини, її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, уміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання й уміння для творчого розв’язання проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни. Сформувати такі якості в учнів може лише той учитель, який сам їх має. Це зумовлено покладанням в основу змісту педагогічної освіти моделі підготовки вчителів-дослідників, що втілює як предметно-професійний, так і соціальний контекст майбутньої професії та посилення ролі науково-дослідної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів.

У концептуальних положеннях Національної доктрини розвитку освіти у ХХІ столітті (2002 р.), законів України „Про освіту” (1991 р.) та „Про вищу освіту” (2002 р.), Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012 р.) зазначається, що головними завданнями реформування вищої освіти є виховання особистості, здатної здійснювати продуктивну професійну діяльність на високому науковому та фаховому рівнях; орієнтація навчального процесу на забезпечення розвитку творчої особистості майбутніх учителів, озброєння їх професійною компетентністю, у структурі якої значне місце посідають дослідницькі вміння.

Оскільки формування дослідницьких умінь учнів на елементарному рівні розпочинається в початковій школі, саме від підготовленості вчителів початкової школи залежить, яка база для подальшої пошукової діяльності школярів закладатиметься під час навчання. Відтак, проблема формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи має важливе педагогічне значення.

Останнім часом значно зросла зацікавленість вітчизняних педагогів проблемою підготовки педагогічних кадрів (А. Алексюк, В. Бондар, І. Богданов, М. Євтух, І. Зязюн, В. Лозова, С. Сисоева, Н. Сосницька, В. Стешенко, Л. Чулкова, М. Шут та ін.); професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (Н. Бібік, О. Біда, Я. Кодлюк, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін.); упровадження сучасних технологій навчання у вищій школі (Г. Тарасенко, М. Кларин, Л. Коваль, О. Комар, О. Мірошніченко, Н. Павленко, Л. Петухова, Г. Селевко, І. Смолюк, Д. Чернілевський, І. Шапошнікова та ін.); формування професійних якостей особистості майбутніх фахівців (В. Гриньова, Н. Кічук, А. Коломієць, А. Крамаренко, Л. Красюк, І. Пальшкова та ін.).

За останні десятиліття у вітчизняній педагогічній науці здійснені спеціальні дослідження змісту професійно-педагогічних умінь (О. Абдулліна, О. Остряньська,

В. Сластьонін, Л. Спірін та ін.) та особливостей формування дослідницьких умінь окремих категорій фахівців, а саме: майбутніх учителів іноземної мови (М. Князян), трудового навчання (В. Борисов, Є. Кулик, О. Рогозіна, В. Стешенко), географії (О. Миргородська), музики (В. Лісовий, М. Фалько), математики і фізики (В. Базурін), суспільствознавчих дисциплін (І. Єрмакова); студентів: педагогічного коледжу (С. Балашова), агротехнічного інституту (Н. Гловин), біологічних спеціальностей (О. Тимошенко), технічних університетів (А. Нізовцев); майбутніх інженерів-педагогів (В. Кулешова), бакалаврів з фізичного виховання і спорту (Г. Омеляненко), керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти (В. Базелюк). Історичний аспект підготовки майбутнього вчителя до дослідницької діяльності вивчався Г. Кловак.

На сьогодні недостатньо розробленою залишається проблема формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в цілому та засобами організації різних видів діяльності, зокрема проектної. У сучасній педагогічній науці проектна діяльність тлумачиться як спільна навчально-пізнавальна діяльність, що має чітко визначену мету, узгоджені методи та характеризується спрямованістю на досягнення кінцевого результату – реалізації проектів. Ефективність її застосування в освітній практиці підтверджується дослідженнями К. Баханова, О. Зосименко, М. Елькіна, О. Калити, О. Коберника, Л. Кондратової, Л. Мартинець, В. Нищети, О. Онопрієнко, О. Пехоти, Є. Полат, В. Тиценка, Г. Шкільової, А. Цимбалару та ін.

Аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів засвідчив актуальність проблеми, нагальність якої зумовлена наявністю низки суперечностей між: соціальним замовленням на підготовку вчителя початкової школи з дослідницьким потенціалом та недостатньо чіткою спрямованістю змісту професійного навчання на цей процес; значними науковими здобутками в опрацюванні загальних питань формування дослідницьких умінь майбутніх фахівців і відсутністю теоретичного та експериментального обґрунтування процесу формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи засобами проектної діяльності; потребою організації проектної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи та недостатньою готовністю викладачів педагогічних вишів до її реалізації.

Актуальність, важливе практичне значення окресленої проблеми та недостатня розробленість її теоретичних і практичних аспектів обумовили вибір теми дисертаційного дослідження **„Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалось у межах комплексної наукової теми кафедри початкової освіти Інституту психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету „Підготовка майбутніх учителів початкової школи до методичної діяльності в умовах застосування різних навчальних технологій” (протокол вченої ради Бердянського державного педагогічного університету № 2 від 22 вересня 2005 р.). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою

радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 6 від 11 лютого 2010 р.) і узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні за № 297 (протокол № 2 від 30 березня 2010 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **задачі**:

1. Виявити стан розробки проблеми формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності, охарактеризувати напрями подальшого її дослідження та визначити сутність і структуру дослідницьких умінь.

2. Спроектувати модель формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності.

3. Схарактеризувати організаційно-педагогічні умови формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності.

4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності.

5. Експериментально перевірити ефективність розробленої моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи в педагогічних вишах.

Предмет дослідження – процес формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи під час проектної діяльності.

Для розв'язання поставлених задач було використано комплекс **методів дослідження**:

– *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння й узагальнення для обґрунтування понятійного апарату дисертаційної роботи, визначення теоретичної та практичної розробленості проблеми формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності з метою вивчення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та визначення шляхів їх удосконалення; моделювання – для розробки моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності;

– *емпіричні* – анкетування, бесіда, тестування вчителів початкової школи та студентів напряму підготовки 6.010102 „Початкова освіта” щодо визначення рівнів сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи; використання комплексу експериментальних методів (констатувальний і формувальний етапи) для діагностики та перевірки ефективності розробленої моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності та її реалізації; *статистичні* – кількісний і якісний аналіз експериментальних даних (χ^2 -критерій) з метою визначення сформованості

дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності та встановлення наукової достовірності отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна полягає в тому, що:

уперше: розроблено модель формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності, яка складається з теоретичного, операційно-діяльнісного, критеріально-оцінного блоків та забезпечує взаємодію мотиваційного, операційного та когнітивного критеріїв формування означених умінь; створено класифікацію дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи (організаційно-пошукові, когнітивно-операційні, технологічно-проекувальні, комунікативно-рефлексивні), в основу якої покладено види пошукової діяльності; виявлено комплекс умов, що забезпечують ефективне формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи; визначено та схарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності; доведено роль проектної діяльності у формуванні дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в педагогічних вишах;

уточнено поняття „дослідницькі вміння майбутніх учителів початкової школи”, „навчально-дослідницькі завдання”, „проектна діяльність” у контексті предмета дослідження;

дістали подальшого розвитку ідеї формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності, а саме: визначено підходи, принципи, умови, етапи, методи і форми роботи, спрямовані на вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблено й впроваджено в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи спецкурс „Технологія проектування в початковій школі”, який спрямований на формування дослідницьких умінь майбутніх фахівців.

Результати й матеріали дослідження можуть використовуватися при створенні та вдосконаленні навчальних програм з професійно орієнтованих дисциплін для студентів напряму підготовки 6.010102 „Початкова освіта”, спеціальності 7.01010201 „Початкова освіта”. Розроблені комплекси завдань зорієнтовані на формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи з опорою на проектну діяльність під час вивчення таких дисциплін: „Дидактика”, „Основи науково-педагогічних досліджень”, „Методика навчання освітніх галузей „Природознавство” та „Суспільствознавство”, „Методика трудового навчання з практикумом”, „Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об’єктами природи” та ін.

Висунуті в дослідженні ідеї та конкретні напрацювання дозволяють розширити систему навчально-дослідницьких завдань педагогічних практик, доповнити тематику курсових та кваліфікаційних робіт з метою формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності.

Результати дослідження впроваджувалися в навчальний процес таких вищих педагогічних навчальних закладів: Бердянський державний педагогічний університет (довідка № 241/06 від 3 вересня 2012 р.), Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (довідка № 644/03 від 28 грудня 2012 р.), Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (довідка № 75–06 від 14 січня 2013 р.), Республіканський вищий навчальний заклад „Кримський гуманітарний університет” (довідка № 258 від 20 грудня 2012 р.), Комунальний вищий навчальний заклад „Донецький педагогічний коледж” (довідка № 15/а від 23 січня 2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні результати та концептуальні положення дослідження є самостійним внеском автора в процес фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. Ідеї, що належать співавторам публікацій, не використовувались у матеріалах дисертації. У працях, написаних у співавторстві з А. Крамаренко, автору належать: характеристика особливостей формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності в межах вивчення курсу „Методика трудового навчання та художньої праці”; розробка методики організації проектної діяльності майбутніх учителів початкової школи як засобу формування в них дослідницьких умінь в процесі вивчення курсу „Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об’єктами природи”.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях:

– *міжнародних*: „Вища школа: національні пріоритети і європейські орієнтири” (Черкаси, 2010), „Акмеологія – наука XXI століття” (Київ, 2011), „Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти” (Херсон, 2011);

– *всукраїнських*: „Особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах інноваційного освітнього простору” (Бердянськ, 2009), „Психолого-педагогічні умови організації розвивального середовища в закладах освіти” (Херсон, 2010), „Підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах варіативності змісту освіти” (Бердянськ, 2011), „Упровадження нового змісту початкової освіти: теорія і практика”, присвячені пам’яті Т. М. Байбари (Полтава, 2012), „Формування професійної компетентності вчителя початкових класів у контексті об’єктивної парадигми освіти” (Київ, 2012), „Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи” (Умань, 2012).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені в 31 друкованій праці, з них 29 – одноосібні. Серед них: 15 статей у виданнях, зареєстрованих ВАК України як фахові з педагогічних наук (журнали та збірники наукових праць), 13 публікацій у збірниках матеріалів наукових конференцій, 3 навчальні посібники.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 17 додатків (70 с.), списку використаних джерел (252 найменування на 27 с.). Загальний обсяг дисертації –

259 сторінок, з яких 162 – основного тексту. Робота містить 16 таблиць та 3 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дисертаційного дослідження, визначено його мету та задачі, сформульовано об'єкт, предмет, розкрито методи дослідження, висвітлено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, представлено відомості про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи, публікації автора, структуру роботи.

Перший розділ **„Теоретичні засади формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в контексті проектної діяльності”** містить теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, що дозволив уточнити сутність та структуру дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Здійснено аналіз наукових праць щодо формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи та висвітлено особливості проектної діяльності як засобу формування дослідницьких умінь, визначено напрямки дослідження.

На основі аналізу досліджень учених (Л. Анісімова, Ю. Бабанський, В. Базелюк, Н. Кузьміна, А. Кузнєцова, Ю. Кулюткін, І. Лернер, Д. Левітес, А. Лозенко, Н. Лошкарьова, О. Остряньська, В. Сластьонін, Г. Сухобська, В. Успенський та ін.) визначено, що дослідницькі вміння є одним із видів професійних умінь педагога, інтегроване утворення розумових і практичних дій, які забезпечують здійснення студентами пошукової діяльності, наявність та сформованість засвоєних способів проведення різних досліджень, ефективно розв'язання нестандартних професійних завдань в умовах модернізації системи загальної початкової освіти та ґрунтуються на знаннях основ дослідницької діяльності, досвіду її організації.

Спираючись на роботи В. Литовченко, О. Миргородської, М. Фалько, О. Чугайнової, запропоновано власну класифікацію дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи, в основу якої покладено види пошукової діяльності: організаційно-пошукові (науково-дослідницький пошук навчальної та довідкової літератури, узагальнення результатів дослідження у вигляді таблиць, схем, діаграм, діагностика рівня готовності до дослідницької діяльності); когнітивно-операційні вміння (володіння операціями аналізу та синтезу, уміння абстрагувати та конкретизувати, порівнювати, виділяти головне, зіставляти нові факти та явища, актуалізувати набуті знання); технологічно-проектувальні вміння (планування роботи, створення моделі наукового дослідження, складання та розв'язання педагогічних задач, отримання теоретичних результатів та їх експериментальна перевірка); комунікативно-рефлексивні вміння (участь у дискусіях, узагальнення матеріалу в доповіді, регулювання та самоаналіз власної педагогічної діяльності, самооцінка).

Визначено, що поняття „проектування”, „метод проектів”, „проектна діяльність”, „проектна технологія”, „проектне навчання” використовуються науковцями як близькі за змістом, проте вони мають певні відмінності, оскільки проектування є процесом створення проекту; проектна діяльність – це комплекс

дій, пов'язаних з реалізацією процесу проектування; проектна технологія – чітко розписана по етапах, побудована на діагностичній основі, жорстко контрольована й корегована проектна діяльність; метод проектів – спосіб викладання та учіння, в основу якого покладено проектну діяльність, а проектне навчання – процес засвоєння учнями умінь, навичок, знань за допомогою методу проектів.

Теоретичний аналіз досліджень учених (Л. Коваль, О. Комар, О. Онопрієнко, В. Тименко та ін.) дає підстави вважати, що проектна діяльність студентів виступає потужним засобом формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Організація такої діяльності відбувається за допомогою активного впровадження методів: портфоліо (Л. Коваль); проектів, креативних стратегій, рольових ігор (В. Тименко); взаємного навчання, роботи в групах, дискусій, ліквідації безвихідних ситуацій, методу фокальних об'єктів, інтегративної системи „Insert”, методу гірляндних запитань (О. Комар) тощо.

Доведено, що в сучасній педагогічній науці відбувається переосмислення основних завдань проектної діяльності, яка відзначається як поліфункціональна, а, відтак, її доцільно організовувати під час вивчення будь-яких дисциплін, оскільки вона дозволяє наблизити навчання до реальних життєвих ситуацій, робить його цікавим і змістовним.

У другому розділі „Модель формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності та її експериментальна перевірка” описано методику проведення експериментального дослідження, представлено розроблену модель формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності, визначено поетапність її реалізації, перевірено результати сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи.

Теоретичний аналіз моделей підготовки фахівців (А. Алексеєнко, Н. Глузман, О. Гура, А. Дахін, Л. Коваль, М. Марусинець, Г. Нагорна, О. Пехота, Л. Петухова, В. Рибалко, С. Сисоєва та ін.) дозволив розробити модель формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності, яка включає три взаємопов'язані між собою блоки, а саме: теоретичний, операційно-діяльнісний і критеріально-оцінний (див. рис. 1).

Теоретичний блок містить соціальне замовлення суспільства, мету, підходи, принципи, умови формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності. Методологічну основу моделі склали діяльнісний, технологічний та компетентнісний підходи. У межах нашого дослідження визначено принципи науковості, системності, навчальної взаємодії, освітньої рефлексії, міжпредметності.

Умовами формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності визначено: спрямування змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на поєднання наукової та навчальної роботи; упровадження спеціальних занять з організації проектної діяльності; використання в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи спеціально змодельованих навчально-дослідницьких завдань.

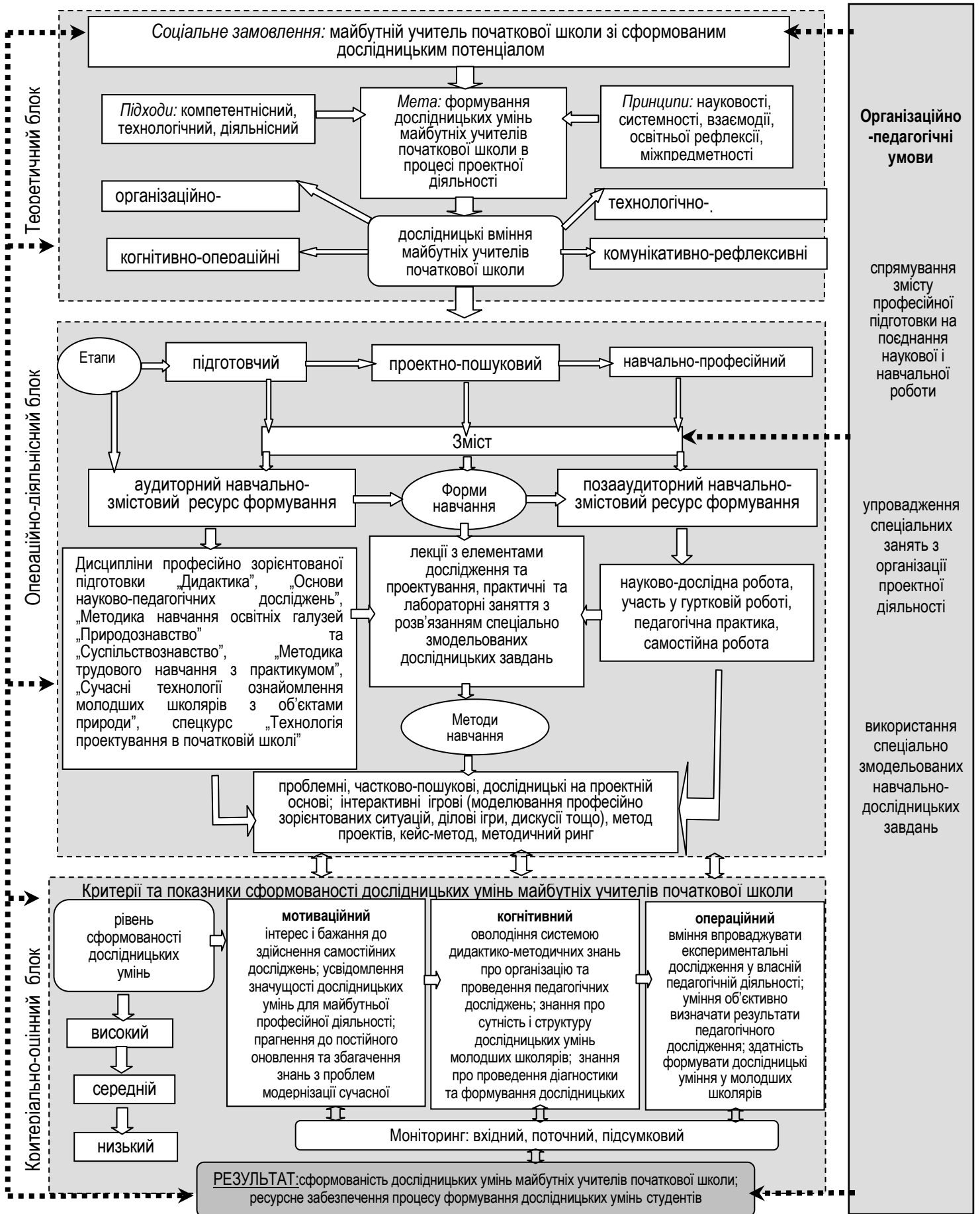

Рис. 1. Модель формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектно-діяльності

Операційно-діяльнісний блок включає етапи, методи, форми та засоби формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи, навчально-змістовий ресурс підготовки та проходження педагогічної практики, проведення науково-дослідної роботи, участь у роботі гуртка „Проблематика і перспективи творчої проектної діяльності в початковій школі”.

Під час експерименту реалізація моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи охоплювала всі етапи означеного процесу (підготовчий, проектно-пошуковий та навчально-професійний). *Підготовчий* етап передбачав формування організаційно-пошукових та когнітивно-операційних умінь. На ньому експериментальна робота спрямовувалася на розвиток інтересу та бажання до здійснення самостійних педагогічних досліджень; усвідомлення значущості дослідницьких умінь для майбутньої професійної діяльності; прагнення до постійного оновлення та збагачення знань з основ проведення наукових досліджень у галузі початкової освіти. *Проектно-пошуковий етап* був присвячений формуванню когнітивно-операційних та технологічно-проектувальних дослідницьких умінь, що передбачало засвоєння знань про сутність і структуру дослідницьких умінь та особливості їх формування у молодших школярів, поглиблення дидактико-методичних знань про організацію та проведення педагогічних досліджень, проектування й проведення уроків у початковій школі, створення і презентацію проектів. Вивчення спецкурсу „Технологія проектування в початковій школі” стало новим експериментальним матеріалом для здійснення самостійних наукових пошуків (написання курсових і кваліфікаційних робіт). *Навчально-професійний етап* мав на меті формування технологічно-проектувальних та комунікативно-рефлексивних дослідницьких умінь, а саме: упроваджувати експериментальні дослідження у власній педагогічній діяльності, вміння об’єктивно визначати результати педагогічного дослідження, здатність формувати дослідницькі вміння у молодших школярів. Зокрема, на цьому етапі відбувалося моделювання та проведення уроків з різних предметів початкової школи, така організація навчального процесу дозволяє студентам практично освоїти проектну діяльність.

У контексті нашого дослідження доповнено програми педагогічної практики навчально-дослідницькими завданнями та індивідуальними темами для розробки курсових і кваліфікаційних робіт із включенням завдань проектного характеру. Для залучення студентів до дослідницької діяльності було запропоновано виконання навчально-дослідницьких завдань, що дозволяє вивчати власну професійну діяльність, визначати шляхи її вдосконалення, самостійно сформулювати запитання для проведення дослідження, а також є підґрунтям для формування не тільки методичних, а й дослідницьких умінь.

Критеріально-оцінний блок містить критерії, рівні, моніторинг та прогнозований результат сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності.

Отже, реалізація моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи передбачає проведення низки заходів: визначення

дослідницьких завдань з орієнтацією на майбутню професійну діяльність; сприяння розвитку професійної самостійності, активності та творчості; діагностику й моніторинг досягнутих результатів в проектній діяльності.

Відповідно до задач дослідження процес експериментальної перевірки авторської моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи під час проектної діяльності відбувався на основі моніторингу сформованості дослідницьких умінь студентів, яким визначалися результати розвитку означених умінь. Моніторинг спрямовувався на оцінку студентами та вчителями важливості всіх груп дослідницьких умінь для їхньої професійної діяльності, визначення рівня знань і вмінь про організацію та проведення педагогічних досліджень, засвоєння знань про сутність дослідницьких умінь та особливості їх формування у молодших школярів, діагностику сформованості всіх груп дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. У процесі організації та проведенні моніторингу ми дотримувалися необхідних умов, які забезпечували репрезентативність одержуваної інформації.

Для відстеження сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи були розроблені критерії та їх показники: мотиваційний (інтерес та бажання до здійснення самостійних педагогічних досліджень; усвідомлення значущості дослідницьких умінь для майбутньої професійної діяльності; прагнення до постійного оновлення та збагачення знань з проблем модернізації сучасної початкової школи); когнітивний (знання про сутність і структуру дослідницьких умінь молодших школярів; оволодіння системою дидактико-методичних знань про організацію та проведення педагогічних досліджень; знання про проведення діагностики та формування дослідницьких умінь у молодших школярів) та операційний (уміння впроваджувати експериментальні дослідження у власній педагогічній діяльності; уміння об'єктивно визначати результати педагогічного дослідження; здатність формувати дослідницькі вміння у молодших школярів). Ступінь відповідності критеріям та показникам визначався за рівнями (високий, середній, низький).

У процесі реалізації моделі у майбутніх учителів початкової школи сформувалося активне позитивне ставлення до науково-дослідної роботи: певний ступінь розвитку мотивації; здатність до організації наукових досліджень; ціннісні орієнтації; творчо-пошукова позиція, пізнавальні інтереси та здібності; дослідницький стиль мислення; високий рівень внутрішнього прагнення до постійного оновлення та збагачення знань з проблем модернізації сучасної початкової освіти та ін.

Рівні сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності в експериментальних та контрольних групах подано в таблиці 1 та на діаграмі (рис. 2).

За відображеними в таблиці результатами прикінцевого зрізу сформованості мотиваційного критерію дослідницьких умінь низький рівень виявлено у 6% студентів експериментальних груп, середній рівень – у 61%, а високий у 33% студентів.

Рівні сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності в експериментальних (ЕГ) та контрольних (КГ) групах (у %)

Критерії	Мотиваційний			Когнітивний			Операційний		
	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
Рівні									
Групи студентів									
Експериментальна група (констатувальний зріз)	7	40	53	17	32	51	5	40	55
Контрольна група (констатувальний зріз)	9	34	57	12	36	52	9	38	53
Експериментальна група (прикінцевий зріз)	33	61	6	31	59	10	41	51	8
Контрольна група (прикінцевий зріз)	18	40	42	20	42	38	27	39	34

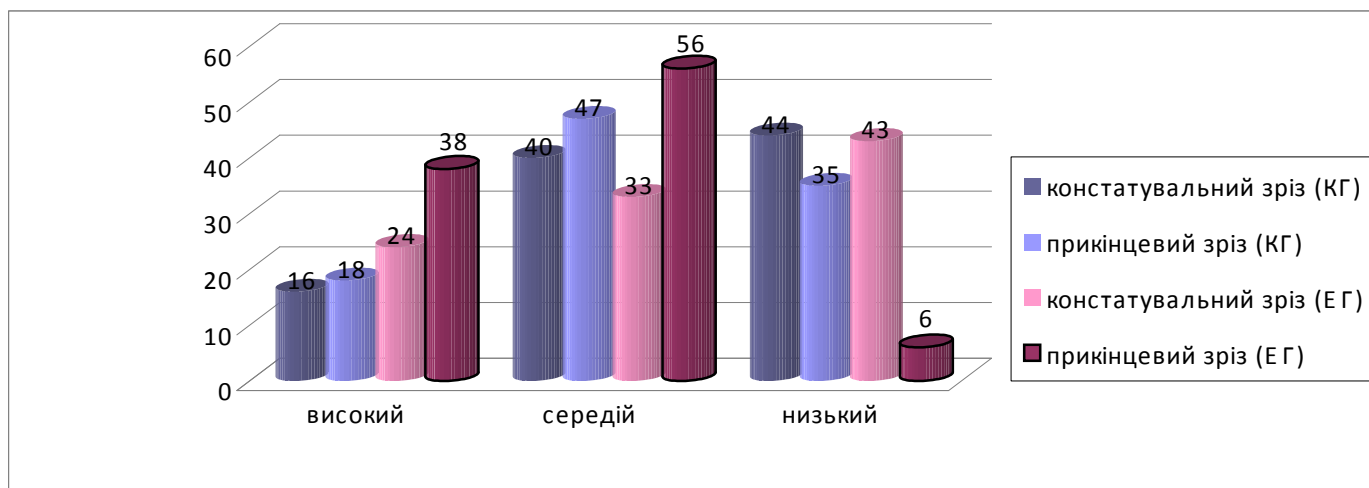

Рис. 2. Рівні сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності за результатами констатувального та прикінцевого зрізів

Тоді як у контрольних групах низький рівень показали 42% студентів, середній – 40%, високий рівень – тільки у 18%. Отримані дані свідчать про те, що студенти контрольних груп епізодично залучалися до проектної діяльності.

Сформованість когнітивного критерію дослідницьких умінь у майбутніх учителів початкової школи на низькому рівні була визначена у 10% студентів експериментальних груп та 38% контрольних. Кількість студентів середнього рівня в експериментальних групах збільшилася з 32% до 59%, тоді як у контрольних групах з 36% до 42%, що є незначним відхиленням. Високого рівня досягли 31% студентів експериментальних груп та 20% контрольних. Отже,

високий рівень сформованості когнітивного критерію дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності збільшився майже вдвічі. Це зумовлено низкою причин: по-перше, велася активна роз'яснювальна робота з метою переконання майбутніх педагогів та молодих учителів (під час проведення спеціальних зустрічей у вигляді круглих столів, конференцій тощо); по-друге, засобом формування вмінь виступала проектна діяльність; по-третє, змінилися підходи до формування дослідницьких умінь.

Результати сформованості операційного критерію дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи виявилися такими: низький рівень зафіксовано у 8% студентів експериментальних груп, тоді як у контрольних групах цей показник становить 34%. Середній рівень визначено у 51% студентів експериментальних груп (було 40 %) та у 39% контрольних (було 38%). Високий рівень – у 41% студентів експериментальних груп та у 27% контрольних груп.

Достовірність результатів визначення рівнів сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності в експериментальній і контрольній групах перевірено за допомогою χ^2 -критерію. При довірчій імовірності $p = 94,45\%$ зіставлення рівнів сформованості дослідницьких умінь студентів експериментальних та контрольних груп показало значну перевагу емпіричних даних над критичними ($\chi^2_{\text{emp.}} > \chi^2_{\text{krit.}}$) за всіма показниками. За результатами прикінцевого зрізу вибірки майбутніх учителів початкової школи та учителів зі стажем до трьох років, які входили до складу експериментальних та контрольних груп, є значні розбіжності, що свідчить про ефективність упровадження моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності. Це підтверджується ґрунтовним засвоєнням студентами дидактико-методичних знань про організацію та проведення педагогічних досліджень, високим рівнем оволодінням сучасними методами дослідження, творчим застосуванням дослідницьких умінь у практичній професійній діяльності, розвитком рефлексії.

ВИСНОВКИ

1. У процесі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури встановлено, що формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи під час проектної діяльності на сучасному етапі розвитку професійної освіти є проблемою, яка потребує цілеспрямованого, планомірного розв'язання. Сучасний учитель, відповідно до нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти, повинен володіти прийомами формування в учнів дослідницьких умінь. Відтак, він має стати дослідником і застосовувати весь комплекс зазначених умінь у майбутній професійній діяльності. Разом з тим, майбутній учитель початкової школи повинен бути готовим до організації свого життя як успішного проекту та підготувати до цього учнів.

З'ясовано, що у вітчизняній педагогічній науці практично відсутні фундаментальні дослідження, де визначалося б поняття „дослідницькі вміння майбутніх учителів початкової школи” та системно розкривалися структурні компоненти цього утворення. Дослідницькі вміння майбутніх учителів початкової

школи розглядаються нами як один із видів професійних умінь педагога, що являють собою інтегроване утворення розумових і практичних дій, які забезпечують здійснення багатофункціональної пошукової діяльності, самовизначення та професійний саморозвиток особистості, здатної до проведення різних досліджень, ефективного розв'язання професійних завдань в умовах модернізації початкової загальної освіти. За основним видом пошукової діяльності дослідницькі вміння класифікуємо як організаційно-пошукові, когнітивно-операційні, технологічно-проектувальні та комунікативно-рефлексивні.

2. Спроектовано та експериментально перевірено модель формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності, яка включає три взаємопов'язані між собою блоки, а саме: теоретичний, операційно-діяльнісний і критеріально-оцінний. Розроблена модель була апробована в процесі підготовчого, проектно-пошукового та навчально-професійного етапів. На кожному із зазначених етапів відбувалося формування різних видів дослідницьких умінь. Так, на підготовчому етапі здійснювалося формування організаційно-пошукових умінь; на проектно-пошуковому – когнітивно-операційних та технологічно-проектувальних умінь. Навчально-професійний етап передбачав відпрацювання технологічно-проектувальних, комунікативно-рефлексивних дослідницьких умінь у процесі педагогічної практики та здійснення науково-дослідної роботи студентів. Зауважимо, що тісний взаємозв'язок між етапами формування різних груп дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності дозволив забезпечити цілісність цього процесу на основі ідеї взаємозв'язку етапів, урахування послідовності переходу від одного до іншого.

3. Ключовими організаційно-педагогічними умовами формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи під час проектної діяльності є: спрямування змісту професійної підготовки на поєднання наукової та навчальної роботи; упровадження спеціальних занять з організації проектної діяльності; використання спеціально змодельованих навчально-дослідницьких завдань.

4. Критеріями сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності визначено: мотиваційний, когнітивний та операційний. Усі вони пов'язані між собою і впливають на рівень формування один одного. Контроль і оцінювання ефективності моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності здійснювалися засобами моніторингу, який характеризувався системністю та використанням спеціалізованого інструментарію.

5. Проведене дослідження свідчить про якісні зміни у рівнях (високий, середній, низький) сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності. Так, експериментальна апробація ефективності моделі показала, що збільшилися показники високого рівня сформованості дослідницьких умінь на 14%, середнього рівня – на 23%, низький рівень сформованості дослідницьких умінь зменшився на 37%.

Достовірність одержаних даних підтверджена методом математичної статистики (χ^2 -критерій), який в експериментальній групі засвідчив значну перевагу емпіричних значень показників над критичними на рівні достовірності 94,45%.

Водночас дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми, а передбачає продовження науково-пошукової роботи. Подальшого наукового обґрунтування та практичного впровадження потребують питання організаційно-методичного забезпечення формування готовності майбутніх учителів початкової школи до здійснення проектної діяльності, порівняльні дослідження формування дослідницьких умінь фахівців початкової освіти в Україні та європейських країнах; формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності тощо.

Висновки й положення дослідження можуть бути використані для вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних вишах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Степанюк К. І. Використання проектного методу навчання у системі підготовки майбутніх учителів початкової школи: загальні аспекти / К. І. Степанюк // Вісник Черкаського національного університету : Серія „Педагогічні науки”. – Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2010. – Вип. 181. – Ч. 2. – С. 137–140.

2. Степанюк К. І. До питання структури дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Вісник Черкаського національного університету : Серія „Педагогічні науки”. – Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2010. – Вип. 184. – Ч. 1. – С. 227–232.

3. Степанюк К. І. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи засобами спецкурсу „Технологія проектування в початковій школі” / К. І. Степанюк // Вісник Черкаського національного університету : Серія „Педагогічні науки”. – Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2011. – Вип. 196. – Ч. 2. – С. 161–165.

4. Степанюк К. І. Основні підходи до формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2011. – Вип. 69. – С. 268–273.

5. Степанюк К. І. Інструментальна модель формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності / К. І. Степанюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2011. – Вип. 68. – С. 268–273.

6. Степанюк К. І. Курс „Методика трудового навчання та художньої праці” як складова формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Молодь і ринок. – 2011. – №7. – С. 131–137.

7. Степанюк К. І. Діагностика рівня сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Витоки педагогічної

майстерності : зб. наук. праць : Серія : „Педагогічні науки”. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 248–253.

8. Степанюк К. І. Інноваційні методи формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2011. – Вип. 71. – С. 277–281.

9. Степанюк К. І. Експериментальна перевірка сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи засобами проектної діяльності / К. І. Степанюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2011. – Вип. 72. – С. 269–275.

10. Степанюк К. І. Сутність поняття „проектна діяльність” та його становлення в системі освіти / К. І. Степанюк // Вісник Черкаського національного університету : Серія „Педагогічні науки”. – Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. – Вип. 3 (216). – С. 116–119.

11. Степанюк К. І. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у контексті Болонського процесу / К. І. Степанюк // Вища освіта України. – 2012. – №3 (додаток 2). – Т.1. – С. 89–93.

12. Степанюк К. І. Особливості управління проектною діяльністю майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – Вип. 76. – С. 289–295.

13. Степанюк К. І. Педагогічна практика як один зі шляхів формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – Вип. 75. – С. 350–355.

14. Степанюк К. І. Дослідницька компетентність як складова дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць : Серія : „Педагогічні науки”. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – Вип. 9. – С. 272–276.

15. Степанюк К. Підготовка майбутніх учителів до проектної діяльності в контексті розвитку сучасної початкової освіти / Катерина Степанюк // Імідж сучасного педагога. – 2012. – №6. – С. 36–38.

Матеріали науково-практичних конференцій, тези доповідей

16. Степанюк К. І. Особливості ефективного використання методу проектів у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Вища школа: національні пріоритети та європейські орієнтири : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Черкаси, 29–30 квіт. 2010 р.). – Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2010. – С. 44–48.

17. Степанюк К. І. Загальні аспекти проблеми формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Психолого-педагогічні умови організації розвивального середовища в закладах освіти : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (м. Херсон, 6-7 трав. 2010 р.). – Херсон : Херсонський державний університет, 2010. – С. 292–294.

18. Степанюк К. І. Дослідницькі вміння в системі підготовки майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Викладач і студент: розвиток ефективного співробітництва : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Черкаси, 21-22 жовт. 2010 р.). – Черкаси: Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2010. – С. 54–58.

19. Степанюк К. І. Акмеологічний підхід до проектної діяльності майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // „Акмеологія – наука ХХІ століття” : матеріали ІІІ міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 17–18 лют. 2011 р.). – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2011. – С. 153–156.

20. Степанюк К. І. Педагогічна практика як фактор формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Удосконалення форм і методів підготовки професійно компетентних працівників освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Черкаси, 19-20 квіт. 2011 р.). – Черкаси : Вид. відділ ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2011. – С. 112–114.

21. Степанюк К. І. Засоби формування дослідницької компетентності у майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Херсон, 4-5 трав. 2011 р.). – Херсон : Айлант, 2011. – С. 283–286.

22. Степанюк К. І. Проектна діяльність як ефективний засіб формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи : матеріали першого міжнар. конгресу, (м. Одеса, 30 черв.–2 лип. 2011 р.). – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2011. – С. 167–168.

23. Степанюк К. І. Управління проектною діяльністю майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Сучасний соціокультурний простір : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Київ, 22-24 верес. 2011 р.). – Ч.2. – К.: ТОВ „ТК Меганом”, 2011. – С. 74–77.

24. Степанюк К. І. Проектна діяльність у контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи / К. І. Степанюк // Стратегії розвитку України у глобальному середовищі : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., (Сімферополь-Ялта, 17–19 лист. 2011 р.). – Сімферополь : Кримський інститут бізнесу, 2011. – С. 196–199.

25. Степанюк К. І. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення курсу „Методика викладання освітніх галузей „Природознавство” та „Суспільствознавство” / К. І. Степанюк // Упровадження нового змісту початкової освіти: теорія і практика : матеріали всеукр. пед. читань, присвячених пам’яті Т. М. Байбари, (м. Полтава, 3-4 квіт. 2012 р.). – Полтава : ПП Шевченко, 2012. – С. 128–131.

26. Степанюк К. І. Особливості організації проектної діяльності майбутніх учителів початкової школи на заняттях циклу професійно зорієнтованої підготовки / К. І. Степанюк // Всеукр. психолого-педагогічні Демиденківські читання „Навчання, виховання та розвиток” : матеріали наук.-практ. конф., (м. Бердянськ, 23-24 квіт. 2012 р.). – Бердянськ : БДПУ, 2012. – С. 51–54.

27. Степанюк К. І. Організація проектної діяльності майбутніх учителів початкової школи на етапі націєтворення / К. І. Степанюк // Оновлення соціально-психологічної на педагогічної науки на етапі націєтворення : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (м. Запоріжжя, 20 квіт. 2012 р.). – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – С. 99–100.

28. Степанюк К. І. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в умовах сьогодення / К. І. Степанюк // Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи : матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Умань, 11–13 жовт. 2012 р.). – Умань : ПП Жовтий, 2012. – С. 104–107.

Навчальні посібники

29. Крамаренко А. Методика трудового навчання та художньої праці : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів напряму підготовки 6.010102 „Початкова освіта”] / Алла Крамаренко, Катерина Донських. – [3-тє вид. перероб. і доп.]. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. – 302 с. (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (Лист № 1.4/18 – к 3055 від 31.12.2008).

30. Крамаренко А. Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів спец. 7.01010201 „Початкова освіта”] / Алла Крамаренко, Катерина Степанюк. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. – 354 с. (Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (Лист № 1./11 – 18046 від 20.11.2012).

31. Степанюк К. Технологія проектування в початковій школі : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів напряму підготовки 6.010102 „Початкова освіта”] / Катерина Степанюк. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. – 154 с.

АНОТАЦІЯ

Степанюк К. І. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ, 2013.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності.

Проаналізовано теоретико-методологічні підходи до визначення базових понять „дослідницькі вміння”, „проектна діяльність”, уточнено сутність понять „дослідницькі вміння майбутніх учителів початкової школи”, „навчально-дослідницькі завдання”.

На основі аналізу теоретичних положень формування дослідницьких умінь майбутніх фахівців розроблено класифікацію даних умінь, яка складається з таких груп: організаційно-пошукові, когнітивно-операційні, технологічно-проектувальні, комунікативно-рефлексивні. Обґрунтовано й розроблено організаційно-педагогічні умови формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності. Спроектовано та експериментально перевірено модель формування дослідницьких умінь майбутніх

учителів початкової школи, основу якої складають: теоретичний, операційно-діяльнісний і критеріально-оцінний блоки.

Розроблено й упроваджено в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи спецкурс „Технологія проектування в початковій школі”, який спрямований на формування дослідницьких умінь майбутніх фахівців, комплекси завдань, зорієнтовані на формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи з опорою на проектну діяльність під час вивчення дисциплін циклу професійної підготовки.

Ключові слова: уміння, дослідження, дослідницькі вміння, проект, проектування, проектна діяльність, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

АННОТАЦІЯ

Степанюк Е. И. Формирование исследовательских умений будущих учителей начальной школы в процессе проектной деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Бердянский государственный педагогический университет, Бердянск, 2013.

Анализ исследований по проблемам профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы позволил раскрыть сущность этого понятия согласно потребностям государства, общества, личности. Однако, несмотря на значительные наработки в этой области, проблема формирования исследовательских умений будущих учителей начальной школы в процессе проектной деятельности не была объектом самостоятельного исследования.

В научном исследовании конкретизированы и определены основные рабочие понятия: „исследовательские умения”, „проектная деятельность”, „исследовательские умения будущих учителей начальной школы”, „учебно-исследовательские задания”.

Исследовательские умения будущих учителей начальной школы в диссертации рассматриваются как один из видов профессиональных умений педагога. Они представляют собой интегрированное образование умственных и практических действий, которые обеспечивают реализацию многофункциональной поисковой деятельности, самоопределение и профессиональное саморазвитие личности, способной проводить различные исследования, эффективно решать профессиональные задания в условиях модернизации системы общего начального образования.

Анализ понятий „проектирование”, „метод проектов”, „проектная деятельность”, „проектная технология” позволяет утверждать, что они используются в современной педагогической литературе как синонимичные. В диссертации проектная деятельность рассматривается как средство формирования исследовательских умений будущих учителей начальной школы. Это обеспечивается активными методами, такими как: портфолио, ролевые игры, работа в группах, дискуссии, деловые игры, кейс-метод и др.

На основе анализа теоретических положений формирования исследовательских умений будущих специалистов разработана классификация этих умений, которая состоит из таких групп: организационно-поисковые, когнитивно-оперативные, технологично-проектные, коммуникативно-рефлексивные.

В диссертации теоретически обоснован и экспериментально проверен комплекс организационно-педагогических условий, обеспечивающих формирование исследовательских умений будущих учителей начальной школы в процессе проектной деятельности: ориентация процесса подготовки будущих учителей начальной школы на проектную и исследовательскую деятельность; использование специально смоделированных учебно-исследовательских заданий; направленность содержания профессиональной подготовки на совмещение научной и учебной работы.

С целью реализации организационно-педагогических условий и определения их эффективности создана модель формирования исследовательских умений будущих учителей начальной школы в процессе проектной деятельности. В нее входят: теоретический блок (социальный заказ, цель, подходы, принципы, виды исследовательских умений), операционно-деятельностный (этапы, содержание аудиторного и внеаудиторного ресурсов формирования исследовательских умений, формы и методы обучения), критериально-оценочный (критерии и показатели, уровни сформированности исследовательских умений, мониторинг) и результат.

Разработанная модель была апробирована на подготовительном, поисковом и учебно-профессиональном этапах. Каждому этапу формирования исследовательских умений соответствовала определенная форма учебной деятельности. На подготовительном этапе формировались организационно-поисковые умения; на поисково-проектном этапе – когнитивно-оперативные умения и технологично-проектные. На учебно-профессиональном этапе предполагалось, кроме формирования технологично-проектных и когнитивно-оперативных умений в процессе педагогической практики, выполнение самостоятельной научно-исследовательской работы.

Проведенное исследование подтвердило эффективность разработанных организационно-педагогических условий предложенной модели формирования исследовательских умений будущих учителей начальной школы в процессе проектной деятельности. На основе полученных результатов разработаны и внедрены в учебный процесс спецкурс „Технология проектирования в начальной школе”, дополнено содержание дисциплин „Дидактика”, „Основы научно-педагогических исследований”, „Методика обучения предметам „Природоведение” и „Обществоведение”, „Методика трудового обучения с практикумом”, „Современные технологии ознакомления младших школьников с объектами природы”, усовершенствованы программы педагогических практик для студентов IV и V курсов специальности „Начальное образование”.

Достоверность результатов сформированности исследовательских умений будущих учителей начальной школы в процессе проектной деятельности в экспериментальной и контрольной группах проверено при помощи χ^2 -критерия.

При вероятности $p = 94,45\%$ сопоставление уровней сформированности исследовательских умений студентов экспериментальных и контрольных групп показало большой разрыв между эмпирическими данными и критическими ($\chi^2_{\text{emp.}} > \chi^2_{\text{krit.}}$) по всем показателям. Обосновано достоверность анализированных выборок с вероятностью 94,45%. По результатам экспериментального исследования выборки имеют значительные расхождения, что подтверждает эффективность внедрения модели формирования исследовательских умений будущих учителей начальной школы в процессе проектной деятельности.

Результаты исследования дают основания утверждать, что исходная методология является правильной, цель достигнута, задачи реализованы, совокупность полученных результатов имеет важное значение для повышения эффективности профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы в педагогических университетах.

Ключевые слова: умения, исследовательские умения, проект, проектирование, проектная деятельность, профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы.

SUMMARY

Stepaniuk K. I. Formation of research skills of future teachers of primary school in the process of project activity. – Manuscript.

The thesis to gain Candidate's degree in Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 – Theory and methods of professional education. – Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, 2013.

The work is devoted to the problem of formation of research skills of future teachers of primary school in the process of project activity.

Theoretical and methodological approaches to the determination of basic concepts “research skills”, “project activity” have been analyzed, the essence of concepts “research skills of future teachers of primary school” and “training and research assignments” have been clarified.

Having analyzed the theoretical principles, it has been worked out the classification of research skills of future teachers of primary school that consists of such groups as organizational and searching, cognitive and operating, technological and projecting, communicative and reflexive. Organizational and pedagogical conditions have been substantiated and worked out. The model of formation of research skills of future teachers of primary school which is based on theoretical, operating and activity, criterion and estimating blocks has been projected and verified experimentally.

The special course “Technology of projecting work in primary school” has been worked out and implemented in the process of training of future teachers of primary school. It has been also created the sets of assignments to form research skills drawing on project activity while studying such sciences as “Didactics”, “Scientific Fundamentals of Educational Research”, “Methods of Teaching of educational areas “Natural History” and “Social Science”, “Methods of Labor training with practicum”, “Modern Technology of acquaintance junior schoolchildren with the objects of nature”.

Key words: skills, research, research skills, project, projecting, project activity, professional training of future teachers of primary school.

Підписано до друку 12.03.2013 р.
Гарнітура «Times New Roman». Формат 60x84/16. Папір офсет.
Друк – різнографія. Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,1
Тираж 100 пр. Зам. № 3867

Видавництво та друк Ткачук О.В.
71100. Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Кірова, 52/49, 53
Тел.(097)918-66-41, (066)106-29-93; e-mail: Tizdat@gmail.com
<http://izdatelstvo.at.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовників і
Розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3377 від 29.01.2009р.